

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університеті
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет
Центр євроінтеграційних студій та комунікацій
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Асоціація географів-супільників України

Місце України в європейському просторі: геопросторові риси та європейська уніфікація

*Матеріали всеукраїнського семінару, присвяченого
Дню Європи – 2021
(18 травня 2021 р.)*

Тернопіль – 2021

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університеті
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет
Центр євроінтеграційних студій та комунікацій
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Асоціація географів-супільників України

*Місце України в європейському просторі:
геопросторові риси та європейська уніфікація*

*Матеріали всеукраїнського семінару, присвяченого
Дню Європи – 2021
(18 травня 2021 р.)*

Редакційна колегія: д. геог. н, проф. **Мезенцев К.В.** (співголова редакційної колегії), к. геог. н, доц. **Кузишин А.В.** (співголова редакційної колегії), д. геог. н., проф. **Запотоцький С.П.** (співголова редакційної колегії), д. геог. н, ст. наук. співробітник **Гукалова І.В.**, д. геог. н., проф. **Мальчикова Д.С.**, д. геог. н, проф. **Пилипенко І.О.**, д. геог. н., проф. **Немець Л.М.**, д. геог. н., проф. **Яворська В.В.**, д. геог. н, доц. **Заячук М.Д.**, д. геог. н, доц. **Сегіда К.Ю.** к. геог. н, доц. **Поплавська І.В.** (відповідальний секретар), к. філософ. н., доц. **Кравець С.В.**, к. філолог. н, доц. **Мединська О.Я.**, к. геог. н, викл. **Задворний С.І.**

Адреса редакційної колегії: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, географічний факультет, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, тел. +38(0352) 43-61-54, e-mail: cesk.tnpu@gmail.com

Затверджено до друку рішенням Вченої ради географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 2 від 27.10.2021 р.).

Місце України в європейському просторі: геопросторові риси та європейська уніфікація: матеріали всеукраїнського семінару, присвяченого Дню Європи – 2021 (18 травня 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. 82 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Передня слово

Зростання ролі євровектору в розвитку сучасної України обумовлює підвищення інтересу до проблематики, що з цим пов'язана.

З метою відзначення Дня Європи в Україні географічні факультети Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Асоціація географів-суспільників України та Центр євроінтеграційних студій та комунікацій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка зініціювали проведення всеукраїнського семінару, який відбувся в травні 2021 року. Він задумувався як дискусійний майданчик для обговорення та імплементації європейського досвіду щодо раціональної організації території з метою сприяння формуванню комфортного середовища, а також здійснити компаративний аналіз просторового розвитку країн ЄС та України. Цю проблематика була розглянута не лише на прикладі України, але й інших країн, насамперед, Центральної та Східної Європи. Також було зроблено особливий акцент у дискусії на питаннях структурно-просторових змін у розвитку регіонів та міст, пов'язаних зі світовою пандемією та її наслідками.

Міждисциплінарний характер семінару забезпечить унікальну академічну платформу для обговорення ключових здобутків і головних викликів сучасних наукових пошуків, а також для рефлексії щодо їх проявів у європейському просторі.

*З повагою,
Редакційна колегія та оргкомітет Всеукраїнського семінару*

- besonders? URL: https://www.prognos.com/sites/default/files/2021-02/20200412_Prognos_Kurzexpertise_RegionaleBetroffenheit_Corona.pdf
10. Shifting b/orders in times of the pandemic. URL: <https://sfb1265.de/blog/shifting-b-orders-in-times-of-the-pandemic/>
 11. Density & COVID-19 in New York City. URL: <https://chpcny.org/wp-content/uploads/2020/05/CHPC-Density-COVID19-in-NYC.pdf>
 12. Potential impacts of COVID-19 on regions and cities of the EU. URL: <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/IMPACTS-COVID-19.pdf>
 13. Johnson T., Dawes C., Fowler J., Smirnov O. (2020) Slowing COVID-19 transmission as a social dilemma: Lessons for government officials from interdisciplinary research on cooperation // *Journal of Behavioral Public Administration*. 3(1), 1-13. DOI: 10.30636/jbpa.31.150
 14. Депривація // *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.* URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26041
 15. Flaxman S., Mishra S., Gandy A. et al. (2020) Report 13: Estimating the number of infections and the impact of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 in 11 European countries. URL: <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/medicine/mrc-gida/2020-03-30-COVID19-Report-13.pdf>
 16. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь, Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 176 с.
 17. Gross, J. (2021). Hope against hope: COVID-19 and the space for political imagination. *European Journal of Cultural Studies*. URL: <https://doi.org/10.1177/13675494211004594>
 18. Böhme, K., Lüer, C. (2020). Die Auswirkungen von COVID-19 auf Regionalentwicklung in Europa // *Nachrichten der ARL* 03, 28-34. URL: https://shop.arl-net.de/media/direct/pdf/nachrichten/2020-3/nr_3-20_boehme_lueer.pdf.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

*М.Д. Заячук, О.Г. Заячук, А.М. Заячук,
zayachukmyroslav@gmail.com , zaiachuko@gmail.com ,
nastia.zayachuk@gmail.com*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Львівський національний університет імені Івана Франка*

There were considered advantages of border geographical location (on the example of Chernivtsi region) in socio-economic development. There were also indicated the additional opportunities for regional development of frontier territories, including on the basis of regional identity.

Key words: *frontier territories, regional identity, border geographical location, regional development, language situation, Chernivtsi region.*

Стратегія розвитку кожного регіону повинна формуватись на основі реалізації тих чи інших принципів регіональної політики, які дають можливість створити відповідні умови для життєдіяльності населення на певній території на конкретний період.

І тут виникають такі важливі детермінанти регіонального розвитку як регіональна ідентичність та географічне положення.

Регіональна ідентичність, перш за все, у тому, що кожна людина ідентифікує (ототожнює) себе з певними територіальними образами. Відповідно, притягальну силу регіону, населення, а отже, і перспективи їх розвитку можна визначити шляхом оцінки самоідентичності місцевих жителів з їх перцепційними образами [2]. Чим вищим є рівень самоідентифікації, тим стійкіші відповідні території до деструктивних викликів. Отже, без глибокого розуміння процесів регіональної та національної ідентифікації неможливо сформувати ефективну стратегію регіонального розвитку, досягти суспільної єдності за рахунок збереження культурного, господарського, природного різноманіття окремих територій.

Важливість чинника географічного положення загальновідома, але у випадку прикордонного розташування вона набуває особливої ваги.

Зокрема, фронтірні території мають такі особливості:

1. цілісність і взаємовплив різноманітних процесів, структур, об'єктів із різних боків державного кордону, але водночас і їх відносна самостійність;
2. перетин геополітичних інтересів сусідніх країн;

3. асинхронність та асиметричність змін із різних сторін кордону;

4. особливої уваги потребують маркери державного суверенітету, національної та регіональної ідентичності ;

5. вздовж кордонів формується особливий тип простору, що характеризується різною інтенсивністю взаємодії між сусідніми країнами.

Чернівецька область, є найменшою за площею (8 тис. км²), має прикордонне розташування . Протяжність кордону 404 км, в т. ч з Румунією – 226 км та Молдовою – 178 км. Підкреслюючи важливість цієї протяжності, наведемо приклад Івано-Франківської області, що також має 50 км. державного кордону (у гірській місцевості) з Румунією, немає жодного пункту пропуску, але приймає участь у 2 транскордонних проектах програми «Румунія-Україна» та кількох галузевих проектах.

Особливостями транспортно-географічного положення Чернівецької області, окрім наявного протяжного державного кордону з Румунією та Молдовою, де функціонують МАПП «Порубне», «Мамалига», варто зазначити особливості автомобільного сполучення шосейними дорогами, так від обласного центру м. Чернівці до кордону з Румунією 40 км, Молдовою – 58 км, Польщею – 340 км, Словаччиною – 444 км та Угорщиною – 464 км. У м. Чернівці функціонує міжнародний аеропорт «Чернівці», а відстані до найближчих міжнародних аеропортів є відносно незначними: аеропорт імені Данила Галицького (м. Львів, Україна) – 277 км, аеропорт імені Трояна Вуя (м. Тімішоара, Румунія) – 444 км.

Відстань від м. Чернівці до м. Києва шосейною дорогою становить 540 км, практично на такій же відстані Кишинів (335 км), Бухарест (519 км) та Варшава (654 км).

Майже 37% експорту товарів з Чернівецької області спрямовано до Румунії (35,8 млн \$ США), значно менше до Німеччини (9,2млн \$, або 9,4%), Греції (5,3млн. \$, або 5,4%) та Польщі (5,0 млн. \$, або 5,2%). У товарній структурі експорту переважають деревина і вироби з деревини (26,2%), продукти рослинного походження (20%), обладнання та механізми (19,3%), текстильні матеріали та текстильні вироби (12,1 %). Найбільшими підприємствами-експортерами є ТОВ «Аутомотів Електрик Україна», ТОВ «СП Укр Експо Плюс», ТДВ «Трембіта», ПП «Артек», ПП «МЕлауда», ТОВ «Дьолер Буковина», ТОВ «Манзавоу», ТОВ ВКФ «Балакком» та інші.

Чернівецька область на 226 км має один автомобільний/пішохідний пункт пропуску Порубне (Глибоцький

район). Значно краща ситуація на українсько-молдавському кордоні, де на 178 км облаштовано 12 пунктів пропуску.

Інтенсифікація безпосередніх відносин з ЄС може бути посилена добудовою на українсько-румунському кордоні пункту пропуску «Дяківці» в Герцаївському районі, будівництво якого ведеться ще з 2013 року (наразі стан готовності - 70%). З румунського боку пункт пропуску «Раковець» (повіт Ботошань) збудований включно з під'їзними шляхами. Пункт пропуску «Дяківці» є завершальним об'єктом цілої низки будівництв, з-поміж яких і під'їзні шляхи, і автострада, і міст через річку Прут. Це безперечно стимулює економічну активність у чотирьох населених пунктах, в тому числі в місті Герца, підвищуються показники зайнятості населення, оренди земельних ділянок та нерухомості, що позначиться на збільшенні дохідної частини місцевих бюджетів.

Доказом такого є виконання дохідної частини місцевих бюджетів області у 2020 році в територіальних громадах, що розташовані у фронтірних територіях. Всі вони виконали бюджет, та більшість з них досягли 5-15% приросту надходжень порівняно з минулорічними показниками. Це в основному за рахунок Податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та акцизного податку.

Складовими в оцінці географічного положення фронтірних територій є різноманітні чинники. Перелік їх може бути досить значним і динамічно змінним. Окрім ресурсної складової, ємності товарних ринків та винайдення гіпотетично можливих напрямів міждержавної економічної взаємодії, надзвичайно важливими є транспортна доступність, пропускна здатність, швидкість і вартість транспортування на транспортних коридорах. Окрім того, значну роль відіграють політичні взаємини між державами, геополітична орієнтація країни, стан відкритості кордонів, криміногенна ситуація та інфраструктурне забезпечення на транзитних магістралях.

Власне, формуючи регіональну політику – як організаційно-правову, економічну, гуманітарну, екологічну та управлінську діяльність, що спрямована на забезпечення розвитку регіонів на основі раціонального використання, збереження їх особливостей та інтегрального потенціалу, у прикордонних областях необхідно забезпечувати узгодження регіональних інтересів і загальнодержавних інтересів [2].

Також високою є щільність об'єктів у фронтірних територіях (особливо Глибоцького і Герцаївського районів) на офіційній інвестиційній карті Чернівецької області.

Високою є також проектна міжнародна діяльність, де окрім обласного рівня, значну активність проявляють територіальні громади саме прикордонних територій (відсутність мовного бар'єру). І регіональна ідентичність тут відіграє одну з вирішальних ролей.

Згідно з географічним законом територіальної організації суспільства, кожний соціум обов'язково розробляє і реалізує певні принципи, методи впорядкування свого природного і соціально-економічного середовища, і таке впорядкування є необхідною умовою життєдіяльності на всіх рівнях етнокультурної, соціально-економічної та геополітичної його організації.

Територіальні громади фронтірних територій Чернівецької області демонструють стабільний соціально-економічний розвиток, що проявляється в тому числі й у показниках відношення бюджету. А в загальному рейтингу спроможності територіальних громад вони займають високі рейтингові місця, так Глибоцька селищна ТГ займає третю позицію поступаючись лише найбільшим Чернівецькій та Хотинській міським територіальним громадам.

Ще більш переконливим є рейтинг за питомою вагою капітальних видатків у загальному їх обсязі, у якому в ТОП–7 чотири місця займають відносно невеликі територіальні громади фронтірних територій Чернівецької області (Великокучурівська, Волоківська, Ванчикувецька сільські та Герцаївська міська територіальна громади).

Власне, Буковина є класичним краєм для етнографічних досліджень; рідко де в Європі можна зустріти на такій тісній смузі землі скупчення багатьох відламків різних народів (1918, *Ністор*).

Отже, внаслідок сукупного впливу та поєднання етнографічного положення й історико-географічних, політичних, суспільно-географічних, демографічних, природних та інших груп чинників сформувалась досить строката національна структура населення.

В чотирьох прикордонних етноконтактних адміністративних районах (Герцаївськокий, Глибоцький, Новоселицький, і Сторожинецький) проживає понад 280 тис. осіб, які представляють 50 народів 14 мовних груп. Національну основу становлять 3 етнічні групи – українці (42,4%), румуни – 36%, молдовани – 19,4%. Загалом – це 97,8%.

Українці, будучи найчисельнішою нацією цього прикордонного регіону, є переважаючою нацією у Сторожинецькому районі (59,6%) та є переважаючими у 29 із 40 населених пунктів. У Глибоцькому районі українці також є найчисельнішою нацією (46,8%), але їх перевага над другою (румунами) складає тільки 1,5%. Українці є також переважаючими у 17 населених пунктах з 38. У Новоселицькому районі

українці становлять 34% поступаючись кількісно молдованам, і є переважаючими у 15 з 43 поселень. Найменша частка українців у Герцаївському районі – 5%, тут переважають тільки в 1 населеному пункті з 24.

Відповідно до ЗУ «Про освіту» держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах.

Законом передбачено, що для представників національних меншин у закладах, загальної середньої освіти забезпечується навчання на мові відповідної меншини поряд з державною мовою. У професійно-технічних та вищих навчальних закладах це право забезпечується шляхом подальшого вивчення рідної мови як окремої дисципліни.

Власне, Гаазькі рекомендації вказують: «Дослідження свідчить про те, що в ідеалі предмети у початковій школі мають викладатися мовою меншини. Викладання мови меншини як предмета має здійснюватися на постійній основі. Офіційна мова держави також повинна бути предметом постійного викладання, бажано вчителями, які володіють двома мовами і добре знають рівень культурної та мовної підготовки дитини. Наприкінці цього періоду кілька предметів мають викладатися державною мовою. Держави повинні, наскільки це можливо, створити умови для того, щоб батьки могли скористатись цією можливістю. У середній школі значна частина навчального матеріалу має викладатися мовою меншин. Державна мова також повинна бути предметом постійного викладання. Протягом цього періоду необхідно збільшувати кількість предметів, які викладаються державною мовою. Результати дослідження свідчать про те, що чим поступовішим є таке збільшення, тим краще для дитини».

З метою реалізації державної мовної політики в Чернівецькій області, у відповідності до освітніх запитів громади сформовано мережу освітніх закладів в яких забезпечено виховання у дітей поваги до народних традицій та звичаїв, державної та рідної мови, тощо.

Загалом з 400 закладів дошкільної освіти Чернівецької області понад 50 з мовою викладання національних меншин, з 422 закладів середньої освіти у 58 викладання ведеться на мові нац. меншин та ще у 20 у поєднанні з державною мовою.

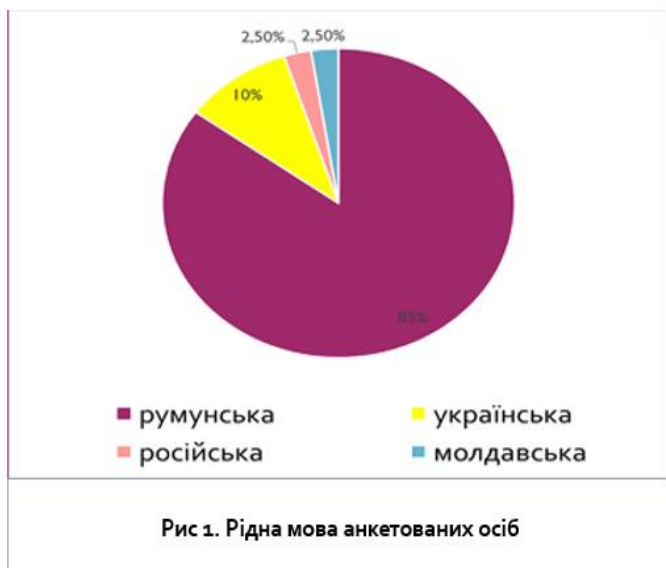
Це значною мірою впливає на успішність та якість знань, особливо низький рівень знання державної мови. Такий висновок можна зробити за результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Так, з-поміж 20-ти найкращих закладів за результатами ЗНО (без обласного центру),

немає жодного з закладів де ведеться викладання на мові нац. меншин, натомість, 3-поміж 20-ти найнижчих в рейтингу таких 13.

Все це здійснюється за значної міжнародної підтримки, державних та місцевих бюджетів. Освітні заклади Чернівецької області є учасниками міжнародного проекту «Мультилінгвальна освіта» (MULTILINCual EDUCATION»), що створений за сприяння МОГНУ та фінансової підтримки МЗС Фінляндії.

В області функціонують два вищих навчальних заклади, де є групи з навчання румунською мовою (педагогічний коледж – 77 ст. та ЧНУ – 57 студентів). В ЧНУ на кафедрі румунської та класичної філології функціонують безкоштовні курси вивчення румунської мови тощо.

Батьківська громадськість, реагуючи на зміни в українському суспільстві, віддає перевагу школам з українською мовою навчання, вимагає більш кваліфікованого вивчення державної мови та загалом підвищення якості освітніх послуг.

З метою виявлення однієї з особливостей регіональної ідентичності проведено анкетування населення фронтірних територій та здійснено аналіз їх мовної ситуації. Під час анкетування опитано близько 1500 респондентів, що є мешканцями більшості населених пунктів етноконтактних зон. Результат проведеного опитування засвідчує, що 85% респондентів румунську мову вважають рідною, а українську лише 10% (рис.1). Однак, відсоток тих, хто вважає основною розмовною мовою румунську є вже значно меншим – 47%, що свідчи про їх асиміляцію. Віддають перевагу в розмовній мові румунській та українській 17,5% населення. Така ж кількість опитаних у повсякденному спілкуванні

використовує на рівні румунську й російську мови та лише 5% постійно спілкується українською мовою (рис. 2).

Ситуація щодо володіння державною мовою на фронтірних територіях також є невтішною: вільно володіють українською всього лише 35% опитаних. Вагома частка населення (25%) читають, пишуть та розмовляють державною мовою. 12,5% респондентів зберігаючи свою мовну ідентичність розмовляють мішаною мовою (використовують державну мову за межами сімейного кола спілкування та зазвичай при спілкуванні з особами, що не володіють мовою їх нац. меншини). Частка й тих, хто не розмовляють становить 3,5% (рис 3).

Щодо забезпечення мовних прав з-поміж опитаних 87,5% вважають, що українська держава враховує їх національну ідентичність у мовному питанні та лише 5% вважають, що їх рідній мові не надано належного статусу на фронтірних територіях (рис.4).

Більшість анкетованих осіб (52,5%) вважає, що є необхідність у додатковому вивченні іншої мови. При цьому надали перевагу українській мові 27,5%, що можемо вважати певним прогресом на досліджуваних територіях, 17,5% хотіли б опанувати англійську мову, що пояснюється зростанням її ваги у міжнаціональному спілкуванні (рис 5).

Загалом рівень задоволення мовною політикою на регіональному рівні (у Чернівецькій області) є значно вищим, аніж загалом по Україні (рис 6). Так, 75 % мешканців Чернівецької області відчують підтримку держави в задоволенні їх повних потреб та збереження мовної ідентичності. Натомість по Україні даний показник становить лише 30%.

Підписано до друку 17.11.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 08/20/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.

